

Ks. JAN DYDUCH (Kraków)

TROSKA O WYCHOWANIE DZIECI I MŁODZIEŻY W SPRAWOZDANIACH Z WIZYTACJI KANONICZNYCH KARDYNAŁA KAROLA WOJTYŁY

Sobór watykański II naucza, że obowiązek wychowawczy spoczywa na Kościele Chrystusowym, który ma ludziom wskazywać drogę zbawienia i udzielać na niej pomocy¹. To nauczanie ujmuje *Kodeks prawa kanonicznego* w następującą normę: „Szczególnej racji prawo i obowiązek wychowania należą do Kościoła, któremu została zlecona przez Boga misja niesienia ludziom pomocy, aby mogli osiągnąć pełnię życia chrześcijańskiego” (kan. 794, §1).

Prawo to i obowiązek gorliwie realizował arcybiskup krakowski Karol Wojtyła. Okazją do tego były również wizytacje kanoniczne parafii, podczas których katechizował on i prowadził duszpasterstwo dzieci i młodzieży oraz sprawdzał, jak to zadanie Kościoła jest wykonywane. Odzwierciedlają to sprawozdania z wizytacji kanonicznych.

KATECHIZACJA DZIECI I MŁODZIEŻY

Prawodawca nakazuje biskupowi: „Biskup diecezjalny ma obowiązek przedstawiać wiernym i wyjaśniać prawdy wiary, w które należy wierzyć i stosować w obyczajach, sam często przepowiadając. Powinien również troszczyć się o to, by pilnie wypełniano przepisy kanonów, dotyczące posługi słowa, zwłaszcza homilii i nauczania katechetycznego, tak, żeby wszystkim była przekazywana cała nauka chrześcijańska” (KPK kan. 383, §1). Podobna norma była zawarta w poprzednim *Kodeksie* z roku 1917 (por. kan. 336).

Kard. Karol Wojtyła wygłaszał podczas wizytacji kazania, homilie, przemówienia. Również słuchał kapłanów głoszących kazania, które oceniał w sprawozdaniach. Ta sprawa wymaga odrębnego omówienia. Katechizacja, która była zawsze w Kościele traktowana jako podsta-

¹ Por. Deklaracja „*Gravissimum educationis*”, 3.

wowe zadanie, jawi się w nauczaniu soboru watykańskiego II jako istotny element posługi prorockiej². Takie postrzeganie katechizacji zawsze towarzyszyło Karolowi Wojtyła. Już przed soborem, gdy jako biskup pomocniczy wizytował parafie, potem gdy uczestniczył we wszystkich sesjach Vaticanum II, również gdy brał udział w Synodach Biskupów, a w szczególności w synodzie 1977 poświęconym katechizacji we współczesnym świecie. Powołany przez zebranie poprzedniego Synodu Biskupów 1974 na członka Rady Sekretariatu Synodu aktywnie uczestniczył w przygotowaniu obrad synodu 1977 i w ich przebiegu. Warto dodać, że w obradach synodu o katechizacji kard. Karol Wojtyła brał udział w charakterze ojca synodalnego, a owocem jego prac była posynodalna adhortacja *Kathechesi tradendae*, którą ogłosił (16 X 1979 już jako papież Jan Paweł II) w pierwszą rocznicę wyboru na Stolicę Piotrową³.

Stałym punktem wizytacji kanonicznych była katechizacja poprzedzająca bierzmowanie. Zawierała ona zarówno element nauczania, jak i sprawdzania wiadomości kandydatów do przyjęcia sakramentu bierzmowania. Sprawozdanie z pierwszej wizytacji w Mucharzu (16–18 V 1959) zaznacza: „Przed udzieleniem sakramentu przeprowadziłem za każdym razem egzamin. Odniosłem wrażenie, że grupa starsza była nieco lepiej przygotowana w zakresie prawd katechizacyjnych, młodszy – przygotowanie średnie⁴. Często ocena jest pozytywna. Np. przygotowanie katechetyczne młodzieży w Wadowicach ocenił biskup Karol Wojtyła jako dobre, pomimo że wizytacja wypadła po wakacjach (5–7 IX 1959)⁵. Podobnie było w Andrychowie (19–22 IX 1959), gdzie młodzież przystąpiła do bierzmowania w kilku grupach (łącznie liczba 2800 osób). Przygotowanie katechetyczne tych grup było różne, w sumie raczej dobre⁶. Czasem, raczej rzadko – ocena była negatywna. O pewnej parafii napisał: „Przygotowanie katechetyczne młodzieży szkolnej słabe, pozaszkolnej nielepsze⁷”.

Katechizacja w pierwszych latach wizytacji biskupa Karola Wojtyły (1959–1960) odbywała się przede wszystkim w szkole. Po wydaniach października 1956 r., pod presją żądań społecznych ówczesne władze komunistyczne ugięły się i nauczanie religii wróciło do szkół. Sprawozdanie z wizytacji w Stryszawie (31 V–2 VI 1959) zaznacza, że obaj duszpasterze parafialni, ks. H. Znamirowski – administrator,

² Por. J. Dyduch, *Obowiązki i prawa wiernych świeckich w prawodawstwie soborowym*, Kraków 1985, s. 130–131.

³ Por. J. Dyduch, *Kardynał Karol Wojtyła w służbie Kościołowi Powszechnemu*, Kraków 1988, s. 194–214.

⁴ AKKW [Akta Kardynała Karola Wojtyły przechowywane w Archiwum Kurii Metropolitalnej w Krakowie] EII-1/63.

⁵ AKKW, EII-1/21.

⁶ AKKW, EII-1/21.

⁷ AKKW, EII-1/63.

oraz ks. St. Wójciak – wikariusz, uczył religii w szkołach⁸. Już jedna w tych latach miały miejsce szykany ze strony władz komunistycznych, które to nauczanie utrudniały, pozbawiając prawa nauczania kapłanów. Jest o tym mowa np. w sprawozdaniu z wizytacji parafii Ślemień (4–6 VI 1959), gdzie ks. administrator A. Majer został usunięty ze szkoły, natomiast w pozostałych szkołach uczył ks. E. Kowalczyk⁹. Podobnie w Witanowicach (11–12 IX 1959) prawa nauczania religii w szkołach został pozbawiony ks. A. Karabuła¹⁰. Innym sposobem utrudniania pracy katechizacyjnej, zwłaszcza wśród młodzieży, było organizowanie przez szkoły zajęć konkurencyjnych w tym samym czasie, co uprzednio zapowiedziane wizytacyjne uroczystości kościelne. W sprawozdaniu z wizytacji w Gdowie (28–30 IX 1960) napisał bp K. Wojtyła: „Po południu było przewidziane spotkanie z młodzieżą szkół średnich, głównie z miejscowego liceum ogólnokształcącego, które się nie odbyło, gdyż niespodziewanie młodzież otrzymała bilety na film *Krzyżacy* i w dużym procencie wyjechała do Krakowa”¹¹. Podobnie podczas wizytacji w parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Oświęcimiu (13–16 V 1965) było przewidziane spotkanie z maturzystami, ale trzeba było je przenieść na inny termin, gdyż zostali wywiezieni poza Oświęcim, na tzw. „obowiązkowe zajęcia przedmaturalne”¹². Na to spotkanie przybył arcybiskup Karol Wojtyła kilka dni później, 21 maja 1965, przerywając wizytację w Kętach¹³.

Kilkuletnie szykany władz komunistycznych wobec nauczania religii w szkołach znalazły swój finał w ustawie *O rozwoju systemu oświaty i wychowania* (15 VII 1961). Postanawiała ona: „Szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze są instytucjami świeckimi. Całokształt nauczania i wychowania w tych instytucjach ma charakter świecki”¹⁴. Sformułowanie „instytucja świecka” w języku tamtejszego prawodawstwa znaczyło tyle co „bezwyznaniowa”, „ateistyczna”. Oznaczało to następnie, że w szkołach państwowych nie ma miejsca na nauczanie religii. W ten sposób szkoły te stały się „świeckimi” – powtórzmy bez nauczania religii. Takie szkoły świeckie były już wcześniej, ale tylko niektóre. Wspomina o tym sprawozdanie z wizytacji parafii Św. Rodziny w Zakopanem (27 V–5 VI 1961). Píše o istniejącej w Zakopanem szkole świeckiej (nr 8), której uczniowie uczęszczali na katechizację do kaplicy na Chramcówkach¹⁵.

⁸ AKKW, EII-1/63.

⁹ AKKW, EII-1/63.

¹⁰ AKKW, EII-1/21.

¹¹ AKKW, EII-1/103.

¹² AKKW, EII-1/25.

¹³ AKKW, EII-4/208.

¹⁴ „Dziennik Ustaw” nr 32, poz. 160, art. 2.

¹⁵ AKKW, EII-2/48.

Wizytacja parafii Wieliczka (7–11 X 1961), pierwsza po wakacjach w roku 1961, odbywała się już w warunkach nauczania religii poza szkołą. Wizytujący biskup Karol Wojtyła odwiedził różne grupy katechizowanych na lekcjach religii. Był u przedszkolaków, dzieci szkół podstawowych, a w szczególności na lekcjach religii młodzieży szkół średnich. Katechizacja w nowych warunkach była dla niego sprawą tak ważną, że wziął udział w kongregacji dekanalnej, zorganizowanej w ostatnim dniu wizytacji. Tematem kongregacji była problematyka katechetyczna¹⁶. Sprawozdania z wizytacji od jesieni 1961 r. opisują spotkania krakowskiego biskupa z dziećmi i młodzieżą uczącą się w punktach katechetycznych. Podczas wizytacji parafii w Jordanowie (4–7 V 1962) bp Wojtyła udał się do Toporzyska, gdzie dokonał wizytacji punktu katechetycznego, położonego w środku wsi¹⁷. Sprawozdanie z Tokarni (1–2 VI 1962) wspomina o urządzeniu w jesieni ubiegłego roku bardzo pięknej salki katechetycznej przy plebanii, w której uczyły się dzieci z Tokarni i Więcierzy¹⁸. Katechizacja prowadzona poza szkołą wymagała odpowiednich pomieszczeń. Sprawa ta była przedmiotem troski nie tylko duszpasterzy, lecz także wizytującego biskupa. Sprawozdanie z wizytacji parafii Mariackiej w Krakowie (9 III–28 IV 1962) mówi o różnych miejscach katechizowania. U księży pijarów katechizacja odbywała się w kościele, dzieci siedziały w ławkach, na środku nawy ustawiona była tablica. U sióstr duchaczek była obszerna salka, przeznaczona na katechizację. W sali na „prałatówce Mariackiej” prowadzona była katechizacja dla młodzieży. Również w sali przy ul. św. Marka 10 prowadzono katechizację dla młodzieży V Liceum. Frekwencja na wizytowanych tam lekcjach – słaba. Przedszkolaki były katechizowane przez siostry prezentki. Na spotkanie z biskupem przybyły dzieci z rodzicami. W Liceum Żeńskim SS. Prezentek, jednej z nielicznych szkół katolickich pozostawionych przez władze komunistyczne, nauczanie religii odbywał się w szkole¹⁹.

W programie wizytacji parafii św. Anny w Krakowie (10 XI 1961–14 I 1962) dużo miejsca zajęło wizytowanie katechizacji zarówno dzieci szkół podstawowych, jak i młodzieży licealnej. Dzieci uczyły się w dawnej kancelarii adaptowanej na salkę katechetyczną, młodzież – w sali nad zakrystią. Katechizacja była prowadzona u sióstr sercanek, uczęszczały na nią dziewczynki. Tam uczyły się w pięknie urządzonej salce katechetycznej. Natomiast chłopcy uczęszczali na katechizację prowadzoną przez ojców kapucynów, w niewielkiej salce znajdującej się w ich klasztorze²⁰. Nie trudno zauważyć, że sprawozdania z wizytacji informowały zarówno o uczniach, jak i o nauczających oraz

¹⁶ AKKW, EII-2/27.

¹⁷ AKKW, EII-2/83.

¹⁸ AKKW, EII-2/83.

¹⁹ AKKW, EII-2/68.

²⁰ AKKW, EII-2/67.

o miejscu nauczania. Wiele czasu poświęcił bp Karol Wojtyła na wizytowanie punktów katechetycznych w parafii Rudawa (18–20 V 1963). Były to punkty położone w Siedlcach, Nawojowej Górze, Nielepicach, Kochanowie, Niegoszowicach i Radwanowicach. Nie starczyło czasu na odwiedzenie punktu katechetycznego w Brzezince. Sprawozdanie wspomina, że dzieci w niektórych punktach nie mogły się uczyć z powodu ostrej zimy²¹.

Dość często punkty katechetyczne znajdowały się w istniejących już kaplicach, które adaptowano do nauczania religii. Tak było w parafii św. Józefa w Krakowie-Podgórzu. Sprawozdanie z wizytacji (4–12 IV 1964) relacjonuje, że w kaplicy św. Benedykta odbywała się katechizacja uczniów Szkoły nr 29. Lekcję dla pierwszej klasy prowadził ks. Waclaw Heczko. Uczestniczyli w niej rodzice dzieci. Salą w kaplicy opiekowali się świeccy, mieszkający w pobliżu²². Niejednokrotnie salki katechetyczne urządzano w niewykorzystywanych dotąd podziemiach kościołów lub plebanii. Tak było w Borku Fałęckim. Sprawozdanie z tamtejszej wizytacji (5–12 V 1965) zaznacza, że salki katechetyczne znajdują się pod kościołem, ale potrzeba je odpowiednio urządzić²³. Katechizacja w parafii św. Szczepana w Krakowie odbywała się w różnych pomieszczeniach. Sale katechetyczne mieściły się na plebanii w podziemiach, przy kościele nad zakrystią, w kaplicy na Modrzejówce. Oprócz tego były jeszcze sale katechetyczne w budynkach zakonów męskich i żeńskich. Kard. Karol Wojtyła podczas wizytacji (18 XI–26 XII 1967) odwiedził te sale, spotykając się z dziećmi i młodzieżą²⁴. Warto dodać, że w latach późniejszych wybudowano w parafii św. Szczepana specjalny dom katechetyczny ze wspianale urządzonymi salami katechetycznymi. W niezwykle trudnych warunkach lokalowych odbywała się wizytacja kanoniczna parafii Nowa Huta-Bieńczyce (wielki post 1967). Kardynał spotykał się z dziećmi i młodzieżą w zatłoczonych salkach katechetycznych²⁵.

W parafiach rozległych sale katechetyczne urządzano zarówno przy kościele parafialnym, jak również w terenie w różnych miejscowościach. Sprawozdanie z ich wizytacji w Suchej Beskidzkiej (16–18 IX 1967) wspomina o spotkaniach, urządanych z dziećmi i młodzieżą w salkach przy kościele i w punktach katechetycznych w miejscowości Zasepnica i Bładzonka²⁶. Po usunięciu religii ze szkół Arcybiskup Krakowski wraz z duszpasterzami pokonywali ogromne trudności lokalowe, usiłując zapewnić godne warunki do nauczania religii, czy to w kościele (w podziemiach), czy w pomieszczeniach przykościelnych,

²¹ AKKW, EII-3/12a.

²² AKKW, EII-4/30.

²³ AKKW, EII-4/188.

²⁴ AKKW, EII-5/3.

²⁵ AKKW, EII-5/5.

²⁶ AKKW, EII-5/66.

czy też w pomieszczeniach zakonnych lub w istniejących już kaplicach, jak też podejmując budowę nowych domów katechetycznych. Trzeba dodać, że punkty katechetyczne powstawały również w domach prywatnych. Wierni, często narażając się na szykany, użyciali pomieszczeń do nauczania katechizacji w swoich domach, nierzadko czynili to nieodpłatnie. Oprócz trudności lokalowych, pojawiły się wówczas trudności z frekwencją. Pewna, raczej niewielka liczba uczniów szkół podstawowych uczęszczała na katechizację słabo, albo w ogóle nie uczęszczała; w szkołach średnich liczba katechizowanych w niektórych miejscowościach była niepokojąco mała. I tak sprawozdanie z Lipowej (11–12 VI 1964), a więc z terenów tradycyjne religijnych, wspomina o dużej absencji dzieci szkoły podstawowej na lekcjach religii: „Administrator skarży się na duże absencje w nauce religii, rodzice pracują i nie dość pilnują obowiązków swoich dzieci”²⁷. Sprawozdanie z wizytacji w Borku Fałęckim (5–12 VI 1965) wzmiankuje, że frekwencja uczniów szkół podstawowych jest zadawalająca, ale w szkołach średnich bardzo się psuje²⁸. Według relacji katechetów szkół średnich w Jaworznie, podających ocenę szacunkową, frekwencja licealistów waha się w granicach 50%, a jeszcze gorzej było z nią u uczniów techników i szkół zawodowych. Dokładną liczbę trudno było ustalić, gdyż młodzież uczęszczała do szkół średnich w różnych miastach i niektórzy tam korzystali z nauczania religii, jak relacjonuje sprawozdanie z wizytacji w Jaworznie (25–31 V 1967)²⁹. Podobnie, a może jeszcze gorzej było w Chrzanowie (6–10 V 1987). Arcybiskup Karol Wojtyła napisał: „Katechizacja napotyka na trudności zwłaszcza w wyższych klasach. Młodzież w wieku licealnym jest rozproszona po różnych szkołach (w Chrzanowie Liceum Ogólnokształcące, Liceum Pedagogiczne, przy Fabloku w Chrzanowie-Rospontowej Technikum, Zasadnicza Szkoła Zawodowa i Szkoła Przyzakładowa). Wydaje się, że katechizacją na miejscu nie jest objęte więcej jak 1/3 młodzieży w wieku licealnym”³⁰. Taka sytuacja wynikała częściowo stąd, że młodzież szkół średnich miała możliwość uczęszczania na katechizację w punkcie katechetycznym, w miejscu położenia szkoły lub w miejscu zamieszkania. Taki układ sprawiał, że duża część młodzieży nie uczęszczała nigdzie, unikając jakiegokolwiek kontroli. Zdaniem kard. Wojtyły, najważniejszy byłby system katechizowania wedle klas w miejscu położenia szkoły; katechizacja parafialna w tych parafiach, z których młodzież pochodzi spełniała tylko funkcję uzupełniającą. W związku z tym napisał w podsumowaniu sprawozdania z wizytacji Nowego Targu (8–15 VI 1969): „Jest rzeczą bardzo ważną utrzymanie w katechizacji mło-

²⁷ AKKW, EII-4/90a.

²⁸ AKKW, EII-4/188.

²⁹ AKKW, EII-5/39.

³⁰ AKKW, EII-5/17.

dzieży, kontaktu z parafiami, z których ta młodzież przybywa do szkół nowotarskich. Księża katechizujący tutaj młodzież starają się o utrzymanie tego kontaktu, duszpasterze parafii a quo winni czynić to ze swej strony, a zadaniem wizytatora dekanalnego jest troszczyć się o utrzymanie wzajemnej łączności³¹. W niektórych ośrodkach młodzieżowych frekwencja na katechizacji była dobra. Zaznacza to sprawozdanie z wizytacji w Wieliczce (11–30 IV 1970). Tutaj przychodzi na katechizację młodzież zarówno uczęszczająca do szkół wielickich, jak i mieszkająca w Wieliczce, a korzystająca ze szkół w Krakowie. Skutkiem tego grupy były liczne, a niektóre zbyt liczne, np. jedna grupa liczyła 70 uczestników³².

Specyficzne trudności, dotyczące frekwencji młodzieży na katechizacji, miały miejsce w Krakowie. Brak przejrzystego przydziału szkół do ośrodków katechizujących, których liczba była wystarczająca, sprawiał, iż część młodzieży nie uczęszczała na katechizację. Trudna do objęcia nauczaniem religii była młodzież dojeżdżająca na naukę do Krakowa z miejscowości podkrakowskich. Odrębny, niełatwy problem dla katechizacji stwarzała młodzież mieszkająca w internatach krakowskich. Mówią o tym sprawozdania z wizytacji parafii św. Mikołaja (21 XI–31 XII 1970), św. Floriana (wielki post 1970) i w parafii św. Anny (12 XII 1961–I 1962). Tam frekwencja katechizowanej młodzieży wynosiła około 50% z tendencją spadkową u maturzystów³³.

Interesujące rozwiązanie katechetyczne miało miejsce w Kacwinie. Tu proboszcz do pomocy w katechizacji dobrał grupę 20-osobową tzw. katechetów i katechetek. Była to młodzież specjalnie przeszkolona przez proboszcza i pomagająca innym w katechizacji. Kard. Karol Wojtyła porównywał ich do „sidziniarek” i „sidziniarzy”. Spotkał się z nimi na plebanii i umieścił swoją dedykację w ofiarowanych im przez proboszcza mszalikach³⁴. W miarę upływu czasu, zwłaszcza wówczas, gdy sprawy lokalowe zostały już w dużym stopniu rozwiązane (urządzono sale katechetyczne, zorganizowano punkty katechetyczne, a nawet wybudowano nowe pomieszczenia czy nowe domy katechetyczne), pojawił się nowy problem: drugiej godziny katechizacji dla poszczególnych klas. Píše o tym sprawozdanie z wizytacji w Osieku (30 IV–2 V 1971) i w Liszkach (22–25 V 1971)³⁵.

Przedmiotem szczególnego zainteresowania kard. Karola Wojtyły w czasie wizytacji kanonicznych była katechizacja dzieci przedszkolnych. Zawsze spotykał się z nimi, a tam gdzie nie było takiej katechizacji, domagał się jej wprowadzenia. Nic więc dziwnego, że zwrócił uwagę na system katechizacji domowej przedszkolaków w parafii Ma-

³¹ AKKW, EII-6/39.

³² AKKW, ETI-6/268.

³³ AKKW, EII-6/140; EII-6/156; EII-2/67.

³⁴ AKKW, EII-6/148 (Sprawozdanie z wizytacji, 7–8 VI 1970).

³⁵ AKKW, EII-7/52; EII-7/4.

ków Podhalański. Polegał on na tym, że w niedzielę odbywało się spotkanie z przedszkolakami i ich rodzicami. Rodzice otrzymywali tekst katechezy, który następnie w domu tłumaczyli dzieciom i wspólnie z nimi prowadzili zeszyty z rysunkami. W takim spotkaniu uczestniczył wizytujący Kardynał (18 V 1971)³⁶. Sprawozdanie z wizytacji parafii Kraków-Rakowice (4–31 XII 1971) wspomina o prowadzonej tam katechizacji głuchoniemych³⁷.

Kard. Wojtyła, wizytując parafie, interesował się życiem religijnym młodzieży zamieszkałej w internatach. Zaznaczyliśmy wyżej, że udział takiej młodzieży w katechizacji i duszpasterstwie napotykał na trudności. Wspomina również o tym sprawozdanie z wizytacji w Łodygowicach (15–19 IV 1972). Był tam internat zamieszkiwany przez młodzież szkoły zawodowej i technikum rolniczego, pochodzącą z różnych stron Polski. W katechizacji i w uczęszczaniu na mszę św. przeszkadzały im częste wyjazdy. Również w Krakowie-Dębnikach młodzież z internatu Szkoły Łącznościowców napotykała na podobne przeszkody³⁸. W niektórych parafiach w ogóle nie prowadzono katechizacji młodzieży szkół średnich, sądząc, iż wystarczy jej korzystanie z niej tam, gdzie uczęszcza do szkoły. Zdaniem wizytującego Kardynała, należało dla takich uczniów prowadzić uzupełniającą katechizację parafialną. Napisał o tym w sprawozdaniu z Bielan (10–11 III 1973)³⁹.

Niektóre punkty katechetyczne wraz z upływem czasu stawały się ośrodkami życia religijnego, gdzie od czasu do czasu odprawiano mszę św. dla dzieci i młodzieży. Czasem stawały się one załączkami nowych parafii. W czasie wizytacji kard. Wojtyła spotykał się tam nie tylko z dziećmi, ich rodzicami, z chorymi i starcami, lecz często z mieszkańcami całej miejscowości. Tak było w Odrowążu Podhalańskim (13–15 VI 1975), podczas spotkań w punktach katechetycznych: Dział, Pieniążkowice, Załuczne⁴⁰. Parafia Pieniążkowice-Dział powstała w roku 1994. Podobnie w Babicach (19–24 I 1975). Spotkanie z okazji wizytacji miało miejsce w następujących punktach katechetycznych: Jankowice, Rozkochów i Kwaczała⁴¹. Parafia w Kwaczale powstała w roku 1983. Sprawozdanie z wizytacji w Morawicy (30 IV–2 V 1977) wspomina o spotkaniach dzieci i dorosłych, w szczególności starych i chorych, w punktach katechetycznych w Kleszczowie, Balicach i Brzaskwini⁴². Podczas wizytacji parafii Jeleśnia (28 IV–1 V 1978) Kardynał odwiedził punkty katechetyczne w Jeleśni Dolnej, w Pewli Wielkiej, w Sopotni Małej i Sopotni Wielkiej. Wszędzie gromadzili się licznie wierni. Sprawozdanie zaznacza, że w punktach katechetycznych

³⁶ AKKW, EII-7/38.

³⁷ AHKW, EII-7/29.

³⁸ AKKW, EII-7/280; EII-7/155.

³⁹ AKKW, EII-8/40.

⁴⁰ AKKW, EII-9/313.

⁴¹ AKKW, EII-9/42

⁴² AKKW, EII-11/110.

lekcja religii była połączona ze mszą św., w której brały udział zarówno dzieci, jak i inni wierni⁴³. Podczas wizytacji w Łękawicy koło Żywca (10–12 VI 1978) kard. K. Wojtyła sam odprawił mszę św. w punkcie katechetycznym w Kocierzu Górnym, znajdującym się w domu państwa Jana i Genowefy Okrzesik. Odwiedziny punktu katechetycznego w Kocierzu Dolnym, w domu państwa Stanisława i Marii Kuniec, połączone było z modlitwą i spotkaniem z dziećmi i młodzieżą, rodzicami, starymi i chorymi. Podobne spotkania odbyły się w punktach katechetycznych w Okrajniku i Oczkowie. Przy każdym punkcie katechetycznym był zorganizowany komitet rodzicielski, nim się opiekujący⁴⁴. Podczas wizytacji parafii Nowa Huta-Mogiła (12–31 XII 1975) odbyły się dwa niezwykle spotkania katechetyczne. Podczas katechizacji (13 XII) grupy młodzieżowej z III kl. liceum, prowadzonej przez ojca Antoniego na temat *Etnologia świadczy o Bogu*, Kardynał proponował młodzieży opracowanie domowe, którego wynik mieli przekazać po świętach Bożego Narodzenia. Drugie spotkanie to wizytacja katechezy prowadzonej dla dzieci cygańskich przez ojca Juliusza przy pomocy osób świeckich⁴⁵.

Sprawozdania z wizytacji często relacjonują o rozmowach kard. K. Wojtyły z osobami nauczającymi religii, podkreślają jego troskę o ich warunki pracy i życia, o ich poziom moralny i intelektualny, o należyte przygotowanie do misji nauczania. Byli to kapłani diecezjalni i zakonni, siostry zakonne, a czasem świeccy katecheci i katechetki. Kardynał wyrażał swoją wdzięczność za ich pracę. Sprawozdania wspominają o szczególnej jego wdzięczności wobec gospodarzy tych punktów katechetycznych, które były w domach prywatnych. Warto przytoczyć zapis z ostatniej wizytacji przeprowadzonej w archidiecezji krakowskiej na Żółtych Łanach w Bielsku-Białej (29 IX–1 X 1978): „Przemawiając, podkreśliłem znaczenie tego punktu, dziękowałem gospodarzom oraz całemu społeczeństwu katolickiemu na Żółtych Łanach, potem jeszcze odwiedziłem PP. Głondysów oraz salkę katechetyczną”⁴⁶.

DUSZPASTERSTWO DZIECI I MŁODZIEŻY

Katechizacja jawi się jako nauczanie, które ma zaowocować żywą wiarą wyrażoną życiem i działalnością apostolską oraz udziałem w życiu sakramentalnym⁴⁷. Tak katechizację postrzega *Kodeks prawa ka-*

⁴³ AKKW, EII-13/44.

⁴⁴ AKKW, EII-13/82.

⁴⁵ AKKW, EII-9/13.

⁴⁶ AKKW, EII-13/8.

⁴⁷ Por. J. Dyduch, *Posługa nauczania w świetle postanowień Konkordatu 1993*, [w:] *Konkordat 1993 – Dar i zadanie dla Kościoła i Polski*, red. J. Dyduch, Kraków 1998, s. 64–65.

nonicznego: „Własnym i poważnym obowiązkiem, zwłaszcza duszpasterzy, jest troska o katechizację ludu chrześcijańskiego, ażeby wiara wiernych przez przyjmowanie nauki i doświadczenia życia chrześcijańskiego stawała się żywa, wyraźna i czynna” (kan. 773). Katechizacja prowadzi do osobistej odpowiedzi człowieka na wezwanie Boże i pomaga w zrozumieniu planu Bożego we własnym życiu⁴⁸. Katechizacja jest zatem niezbędnym elementem duszpasterskiej działalności Kościoła, zazębiającym się z innymi formami duszpasterstwa.

Tak katechizację i duszpasterstwo postrzegał kard. Karol Wojtyła. Odzwierciedleniem tego są jego sprawozdania z wizytacji kanonicznych parafii. Każde sprawozdanie wzmiankuje o przeprowadzonej katechezie, po której następowało udzielenie sakramentu bierzmowania, co już zaznaczyliśmy wyżej. W ten i w inne sposoby – wizytując – duszpasterzował wśród dzieci i młodzieży. Podczas wizytacji Gdowa (28–30 IX 1960) bp Karol Wojtyła odprawił rano o godz. 7. mszę św. dla młodzieży szkół średnich. Po Ewangelii wygłosił do niej słowo. Była to przeważnie młodzież miejscowego liceum, liczącego wówczas 150 uczniów. Uczniowie mieszkający w Gdowie, a uczęszczający do szkół w innych miejscowościach, nie mogli przyjść na to spotkanie, gdyż był to dzień powszedni (piątek – 30 IX)⁴⁹. W czasie wizytacji Zakopanego w uroczystość Trójcy Przenajświętszej (28 V 1961) około 500 dzieci przystąpiło do I komunii św. W uroczystości tej brał udział wizytujący Biskup. Uczestniczył w śniadaniu każdej grupy, we wspólnej fotografii, rozmawiał z rodzicami, a także z nauczycielami. Po południu przewodniczył w odnowieniu obietnic chrztu św. przez dzieci, które przed południem przyjęły I komunię św.⁵⁰ Sprawozdanie z wizytacji w Jordanowie (4–7 V 1962) mówi o spotkaniu biskupa Wojtyły z dziećmi przedszkolnymi, którym udzielił błogosławieństwa. Dzieci zaś przedstawiły małą inscenizację o treści religijnej. Tam wygłosił także nauki stanowe dla młodzieży żeńskiej i męskiej⁵¹. W parafii św. Anny w Krakowie, jak wspomina sprawozdanie z wizytacji odbywającej się od 10 XI 1961–14 I 1962, były oddzielne msze święte, przeznaczone dla młodzieży licealnej o godz. 10. i dla uczniów szkół podstawowych o godz. 11. Tam też wizytujący Biskup odprawił specjalną mszę św. dla rodziców, z kazaniem na temat ich praw i obowiązków w dziedzinie nauczania religii. W podsumowaniu wizytacji stwierdził, że życie sakramentalne młodzieży skupiło się wokół pierwszych piątków⁵². W parafii św. Józefa w Krakowie-Podgórzu (6 IV 1964) urządzono nabożeństwo wizytacyjne dla wszystkich dzieci szkolnych. Do

⁴⁸ Por. E. Sztafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, Warszawa 1986, s. 36.

⁴⁹ AKKW, EII-1/103.

⁵⁰ AKKW, EII-2/48.

⁵¹ AKKW, EII-2/83.

⁵² AKKW, EII-2/67.

licznie zgromadzonych dzieci wygłosił kazanie i udzielił im błogosławieństwa, a 9 IV odprawił mszę św. dla młodzieży szkół średnich, po której przemówił do nich i udzielił im błogosławieństwa⁵³. Podobnie podczas wizytacji parafii Kraków-Płaszów (5–7 VI 1964) po mszy świętej dla młodzieży o godz. 9 wygłosił do nich kazanie, a pod koniec mszy św. dla dzieci o godz. 10. wygłosił krótkie przemówienie⁵⁴. W parafii Opatrzności Bożej w Bielsku-Białej wizytujący Arcybiskup spotkał się 25 V 1964 z osobami, które katechizują przedszkolaków i pomagają rodzicom w przygotowaniu dzieci przedszkolnych do wczesnej komunii św. Była to akcja elitarna, oparta na rodzinie⁵⁵.

Istotne znaczenie dla duszpasterstwa dzieci i młodzieży ma ich należyte uczestnictwo we mszy św. We wnioskach zamieszczonych z wizytacji parafii Narodzenia Najświętszej Panny Maryi w Żywcu (28–31 V 1964) napisano: „Należy pracować nad pogłębieniem uczestnictwa we mszy świętej, śpiew trzeba uzupełnić recytacją, zwłaszcza gdy chodzi o mszę św. młodzieżową i dla dzieci szkolnych. Winna ona być kierowana przez tego samego kapłana, który też będzie głosił kazanie do młodzieży i do dzieci”⁵⁶. W parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Oświęcimiu arcybiskup Karol Wojtyła spotkał się z dziewczętami szkół średnich praktykującymi komunie św. wynagradzającą. W sprawozdaniu z wizytacji (13–16 V 1965) ocenił tę akcję jako bardzo trafną i potrzebną inicjatywę duszpasterską. Tamże odprawił mszę św. z kazaniem, w czasie której przystąpiło do I komunii św. około 70. dzieci. Przemówił także do młodzieży i dzieci na ich mszach świętych⁵⁷.

Podczas wizytacji parafii św. Szczepana w Krakowie (18 XI–26 XII 1967) w kościele zgromadziły się dzieci klas VI i VII, zbierające się co tydzień na naukę śpiewu. Tym razem (27 XI) śpiew został połączony z uczestnictwem we mszy świętej i kazaniem wizytującego Kardynała. Omówił on również z duszpasterzami sprawę uczestnictwa dzieci w niedzielnej mszy św. W uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najśw. Maryii Panny odprawił mszę z kazaniem dla młodzieży męskiej i żeńskiej, która wspólnie kończyła swoje *triduum*. W dniu 10 grudnia odwiedził zakład wychowawczy dla dziewcząt zahamowanych w rozwoju, przy ul. Lenartowicza 4, prowadzony przez ss. służebniczki. Dziewczęta przygotowały śpiewy i recytacje. Kardynał w podsumowaniu sprawozdania z tej wizytacji napisał: „Wśród zadań duszpasterskich na pierwszym miejscu stawiam duszpasterstwo młodzieży. Stały wysiłek zmierzający do ogarnięcia młodzieży katechizacją trzeba uzupełniać w dwóch kierunkach: młodzieżowej wspólnoty eucharystycznej oraz

⁵³ AKKW, EII-4/3a.

⁵⁴ AKKW, EII-4/26a.

⁵⁵ AKKW, EII-4/19a.

⁵⁶ AKKW, EII-4/135.

⁵⁷ AKKW, EII-4/215.

uczenia praktycznej caritas: miłości bliźniego, dobroci, postęgi względem chorych itp.”⁵⁸ Wizytacja parafii Nowa Huta-Bieńczyce (wielki post 1967) zbiegła się z rekolekcjami dla uczniów szkół podstawowych. Kardynał uczestniczył w nich, spowiadając, rozdając komunię św. oraz przemawiając na zakończenie do poszczególnych grup. W uwagach końcowych napisał, że na konferencji z księżmi z Bieńczyce poruszył potrzebę duszpasterstwa młodzieży w oparciu o mszę św. młodzieżową, z żywym udziałem w liturgii i odpowiednim kazaniem⁵⁹. Sprawozdanie z wizytacji parafii w Nowym Targu (8–15 VI 1969) zaznacza: „Ksiądz Fr. Chowaniec odprawił Mszę świętą dla tegorocznych maturzystów, ja zaś przemówiłem do nich po Mszy św. Dołączyła się grupa rówieśników z młodzieży pracującej. Maturzyści w okresie matury w liczbie kilkuset byli w pielgrzymce na Jasnej Górze”⁶⁰.

Często spotkania wizytacyjne z młodzieżą połączone były ze śpiewem piosenek i pieśni religijnych. Kardynał słuchał tego śpiewu, sam się doń włączał, a zwłaszcza wykorzystywał tematykę pieśni do nauczania. Tak było we Włosienicy (16–17 IX 1973), o którym to spotkaniu napisał: „Przemawiając do nich, starałem się wykorzystać tematykę śpiewanych uprzednio piosenek religijnych. Odprowadzili mnie pod plebanię i tam jeszcze śpiewaliśmy na pożegnanie”⁶¹. Podobnie było w Balinie (14–16 III 1975), gdzie Kardynał przemówił do młodzieży na temat znaczenie słów śpiewanej uprzednio piosenki *Chrześcijanin, to ja*⁶². Również w Byczynie (22–24 III 1975) po wykonaniu kilku pieśni młodzieżowych z cyklu *Ewangelia w piosence* młodzież usłyszała przemówienie na temat: *Co to jest wiara?*⁶³ Sprawozdanie z wizytacji w Nowej Białej (5–7 VI 1976) relacjonuje: „Z kolei raz jeszcze udałem się do kościoła na spotkanie z całą młodzieżą... Młodzież jest rozśpiewana, zainteresowana sprawami wiary i życiem Kościoła. W przemówieniu nawiązałem do tekstów śpiewanych przez młodzież pieśni”⁶⁴.

Wizytując parafię w Zawoi (18–20 VI 1977), kard. Karol Wojtyła kilkakrotnie przemawiał do młodzieży. Uczniom starszych klas szkół podstawowych mówił o obowiązku wyznania wiary i uczestnictwie w katechizacji, o obowiązku przyjmowania sakramentów świętych również wówczas, gdy opuszczają swe rodziny, odchodząc do różnych szkół. Do zgromadzonej młodzieży przemówił na temat modlitwy jako nieodzownego warunku wytrwania w wierze⁶⁵. Sprawozdanie z wizytacji w Dobczycach (10–12 XII 1977) wspomina: „W tej pierwszej Mszy

⁵⁸ AKKW, EII-5/3.

⁵⁹ AKKW, EII-5/5.

⁶⁰ AKKW, EII-6/39.

⁶¹ AKKW, EII-8/174.

⁶² AKKW, EII-9/66.

⁶³ AKKW, EII-9/124.

⁶⁴ AKKW, EII-10/151.

⁶⁵ AKKW, EII-12/120.

świętej – roratach – uczestniczyła przede wszystkim młodzież i dzieci szkolne. Homilię zwięzłą i wnikliwą wygłosił ks. S. Misiniec, ja zaś przemówiłem na końcu przed błogosławieństwem eucharystycznym. W czasie rorat dzieci składały na ofiarowanie różne symbole jako znak swej obecności. Po roratach spotkałem się jeszcze z młodzieżą, która zatrzymała się w kościele i przemówiłem do niej⁶⁶. Wizytując parafię Łękawica koło Żywca (10–12 VI 1978), Kardynał odprawił mszę św. dla dzieci i młodzieży. Przed błogosławieństwem przemówił do dzieci. Po mszy św. specjalnie zwrócił się do młodzieży, omawiając sprawy ważne w ich wieku. Potem zaśpiewano *Apel jasnogórski* i wspólnie udali się na cmentarz położony w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła. Tam odmówili modlitwę *Anioł Pański za zmarłych*⁶⁷.

Spotkania duszpasterskie z dziećmi i młodzieżą miały miejsce także w małych parafiach. Sprawozdanie z wizytacji w Krzywaczce (15–16 IV 1978) wzmiankuje o mszy św. dla dzieci i młodzieży. Była to niedziela Dobrego Pasterza. Homilię o Dobrym Pasterzu wygłosił kard. Wojtyła, skierowując ją do dzieci. Następnie po mszy św. pozostała sama młodzież, do której przemówił na temat powołania chrześcijańskiego w ogóle, a w szczególności powołania kapłańskiego, zakonnego i małżeńskiego⁶⁸. Niezwykły przebieg miało spotkanie z młodzieżą w Sułkowicach (7–9 IV 1978). Młodzież zgromadziła się w dwóch salach katechetycznych. W jednej maturzyści, a w drugiej młodsze klasy. Do obu grup przemówił krótko, a potem wspólnie pod przewodnictwem Kardynała poszli pod pomnik ofiar pacyfikacji (1943), następnie do starego kościółka św. Zofii, a wreszcie na cmentarz parafialny, gdzie modlili się wspólnie nad grobem ofiar pacyfikacji oraz przy mogiłach zmarłych kapłanów⁶⁹.

* * *

Kard. Karol Wojtyła, podczas kanonicznych wizytacji parafii, spełniał misję wychowawczą Kościoła, jawiącą się jako katechizacja i duszpasterstwo dzieci i młodzieży. Okres jego wizytacji przypadł na czas niezwykle trudny. Rząd komunistyczny, realizując program ateizacji społeczeństwa, usunął nauczanie religii ze szkół. W tej sytuacji trzeba było nie tylko katechizować i duszpasterzować, lecz także organizować katechizację, zwłaszcza zatroszczyć się o pomieszczenia dla katechizacji. Sprawozdania z wizytacji ukazują wspólne wysiłki Kardynała, duszpasterzy i wiernych świeckich o katolickie wychowanie dzieci i młodzieży.

⁶⁶ AKKW, EII-12/138.

⁶⁷ AKKW, EII-13/82.

⁶⁸ AKKW, EII-15/44.

⁶⁹ AKKW, EII-14/170.

CURA PASTORALE DELL'EDUCAZIONE DEI BAMBINI E DELLA GIOVENTÙ
NEI RAPPORTI DALLE VISITAZIONI CANONICHE
DEL CARDINALE KAROL WOJTYŁA

Riassunto

Il card. Karol Wojtyła effettuando le visitazioni canoniche delle parrocchie catechizzava i bambini ed i giovani. Il periodo della sua pastorale a Cracovia, gli anni 1958-1978, era tempo molto difficile per la catechizzazione, in cui essa veniva eliminata e finalmente è stata eliminata dalla scuola pubblica dal potere comunista nel 1961. In questa situazione, il Cardinale, i pastori ed i fedeli laici si sono molto impegnati per organizzare la catechizzazione, soprattutto preparando la base materiale, cioè le sale presso le canoniche. Card. Wojtyła effettuando le visitazioni canoniche teneva molto alla cura dei programmi della catechizzazione, degli insegnanti e dei partecipanti al catechismo, come pure dei luoghi dove si svolgeva la catechizzazione. Durante le visitazioni canoniche il card. Wojtyła svolgeva il lavoro pastorale tra i bambini e la gioventù. Celebrava Eucaristia, predicava, dispensava i sacramenti, specialmente sacramento della Cresima. Istruiva ed invitava i sacerdoti ad intraprendere differenti forme della pastorale dei bambini e dei giovani.